

Подходи за оценка на мащаба на изпирането на пари

Георги Петрунов*

Резюме: През последните десетилетия престъпността става все по-актуален проблем. Тя се превръща в печеливша индустрия, а криминализацията обхваща все по-големи части от икономическия живот. Генерират се огромни количества мръсни пари, които чрез различни схеми се изпират и навлизат в легалната икономическа и финансова системи. Оценките за размера на тези средства на глобално ниво достигат няколко трилиона долара годишно. Дори да не е възможно точно измерване на мащаба на изпирането на пари, то редица изследователи разработват и прилагат подходи за оценка на мащаба в различни държави и на глобално ниво. Значителна част от тези подходи са малко познати и не са прилагани в България. Статията предлага преглед на основните подходи за оценка мащаба на изпирането на пари, които се предлагат в релевантната литература. Подходите са разделени в две групи – макроикономически и микроикономически. В текста е отделено по-голямо внимание на най-използваните и усъвършенствани подходи, като „гравитационния модел“, използван от Джон Уолкър, които бъдещи изследвания биха могли да адаптират и приложат при оценка мащаба на изпирането на пари в България.

* Георги Петрунов е доктор по социология, главен асистент в катедра „Икономическа социология“ на Общикономическия факултет на УНСС, e-mail: georgipetrunov@unwe.bg

Публикацията съдържа резултати от първи етап на проект, финансиран със средства за НИД на УНСС по договор № НИ 2-5/2014.

Ключови гуми: изпиране на пари, престъпност, скрита икономика.

JEL: Z13, O17.

1. Въведение

Престъпните дейности, особено корупцията и организираната престъпност, генерират огромни количества мръсни пари. Тези средства се използват от престъпниците не само за разширяване на престъпните им дейности, но и за навлизане в легалните сфери на икономиката. Те оказват влияние и на международната икономика. Така например, някои изследователи (Baker, 2005; Reuter, 2012) представят огромните по мащаб нелегални потоци пари, които се изнасят от развиващите се страни, нарушавайки по този начин тяхната стабилност и възможност за икономическо развитие.

От края на 80-те години на XX век международната общност влага значителни ресурси в създаването и прилагането на политики за противодействие на изпирането на пари и на глобално, и на национално ниво. Развитието на тези политики и огромните средства и усилия, които се влагат в тях, създава необходимост от оценка на тяхната ефективност. От особено значение се оказва знанието за мащаба на мръсните пари. Изготвянето на оценки за обхвата на изпирането на пари може да допринесе за набавяне на важна информация за вземане на управленски решения и формиране на политики. Питър Роутер и Виктор Грийнфелд (Reuter and Greenfield,

2001, с. 171) дават следния пример: „Знанието, че количеството на изнасяните наркотици от Мексико към САЩ е между 1 и 3 милиарда долара, а не между 10 и 20 милиарда, може да бъде много важно за определяне на ресурсите, които ще се вложат в разследване на изпирането на пари или дори за приемане на мерки за регулация на феномена”. При липсата на такова знание, политиките могат да бъдат определени на базата на грешна представа за феномена и от тук да доведат до различни от планираните резултати. Именно усилията на правителствата и компетентните органи могат да бъдат правилно насочвани от съществуването на една такава оценка. Както вече посочихме, тези усилия са твърде големи и скъпоструващи, поради което, както и Джон Уолкър (Walker, 1995) отбелязва, трябва да са пропорционални на реалния размер на проблема. Това може да стане само ако се базират на определено знание за мащаба на изпирането на пари.

Измерване мащаба на скрит процес като изпирането на пари е специфична задача, която не може да бъде изпълнена с абсолютна точност. Бригите Юнгер (Unger, 2007, с. 29), например, дори нарича измерването на мръсните пари и изпирането на пари „измерване на неизмеримото”. Въпреки това тя е един от авторите, които полагат най-големи усилия за изработване на подходи за оценка на мащаба на изпирането на пари. Както посочват Гоев и Бошнаков по отношение на скритата икономика, която отбелязват, че в своята същност и обхват е изградена от три елемента – сива, черна и неформална – „има основание твърдението, че скритата икономика не може да бъде измерена, въпреки това е възможно тя да бъде оценена” (Гоев и Бошнаков, 2009, с. 13). Доказателство за това са и големият брой на изследванията през последните две десетилетия като цяло на размера на скритата икономика. Така също и сериозните усилия и публикации на изследователите

от няколко държави за развитие и усъвършенстване на подходите за оценка на мащаба на мръсните пари и тяхното изпиране. Изследванията на мащаба на скритата икономика, особено в България, се съсредоточават основно върху сивата и неформалната икономика и в много по-малка степен върху черната икономика. В България дори при най-сериозните изследователи на скритата икономика като цитираните по-горе Гоев и Бошнаков (2009), ЦИД (2004 и 2011), Ченгелова (2012 и 2013) и др.¹ липсва достатъчно информация и знание за мащабите на изпирането на пари.

Настоящата статия има за цел да представи основните подходи за оценка мащаба на изпирането на пари, които различни учени са разработили и прилагали в своите изследвания. При представяне на подходите ги разпределяме в две групи – макроикономически и микроикономически. Част от подходите, особено макроикономическите, се използват и при изследване на размера на сивата икономика, а други са специално разработени за оценка мащаба на изпирането на пари. По-подробно ще разгледаме най-разпространените подходи с техните разновидности и допълнения при различните изследователи.

2. Подходи за оценка изпирането на пари

2.1. Макроикономически подходи

До голяма степен оценката за мащаба на изпирането на пари зависи от това, как е дефинирано самото понятие. Широка дефиниция приема, че всяка печалба, за която не е платен данък, независимо дали е получена от легална или нелегална дейност, ще трябва да бъде изпирана по някакъв

¹ Разбира се, централният фокус на изследователите на скритата икономика е много по-широк от тесния сегмент на черната икономика и те са развили работещи подходи за изследване на сивата и неформалната икономика.

начин. То тогава, както посочват Питър Роутер и Едуин Труман (Reuter and Truman, 2004), в изчислението за обемите пране на пари ще влизат и средствата, които циркулират в сивия сектор на икономиката. Върху такава широка дефиниция, се позовават макроикономическите подходи за оценка на изпирането на пари.

2.1.1. Измерване на капиталовите потоци

При този подход за оценка мащаба на изпирането на пари е характерно свързването на феномена с капиталовите потоци. Тук изследователите могат да използват метод, при който се измерват грешките и пропуските при платежния баланс на страните. Друг вариант е да се изчислява разликата между притока на средства (официалните данни за капиталовите потоци и размера на директните чуждестранни инвестиции) и изходящите капитали на дадена държава. Юнгер (Unger, 2007), обаче набляга, че има редица условности при употребата на получените стойности. Причина за това при първия случай е, че не всички държави изчисляват своя платежен баланс чрез добавяне на всички извършени трансакции. А при втория не се знае до каква степен получената разлика не се дължи на други несъответствия.

2.1.2. Необичайни движения на цените

Събиране на информация на базата, на която да се оцени изпирането на пари, може да бъде направено и чрез наблюдение на необичайни движения на цените в дадени сектори на икономиката. Според доклад на Службата за борба с наркотиците и престъпността на ООН (UNDOC, 2011) икономическият анализ на пазарните данни може да помогне за разработване на рискови индикатори за идентифициране на съмнителни за изпиране на пари стоки и услуги, както и за определяне мащаба на прането на пари, извършено чрез дадения сектор. Често перачите на пари използват пазара

на недвижими имоти, хотелиерски и ресторантьорски бизнес.

Наблюдение на необичайно високи или ниски цени използва като метод за идентифициране на пране на пари и Джон Зданович (Zdanowicz, 2009). Той се фокусира върху изпирането на пари в търговията, като анализира данни за месечния внос и износ на стоки към и от САЩ, започвайки от 2004 г. Така, авторът идентифицира съмнителни за изпиране на пари стоки, сравнявайки цените им със стандартните цени за същите продукти. Примерите, които дава, са за бутилки кетчуп за 50 долара едната, футболни топки за 3000 долара всяка, часовник Гучи на стойност 100 000 долара, внесен като часовник от по-евтина марка за 50 долара. Предположението, което Зданович прави, е, че международните търговски сделки, свързани с необичайно високи или ниски цени, са индикатор за изпиране на пари.

Недостатък на този метод е, че той е валиден само при предположението, че всички аномални цени са с криминален произход. Този подход не може да разграничи причината за тези нереални цени и така в оценката могат да се включат и стоки, които нямат престъпен характер, и мащабът на изпирането на пари да бъде завишен.

2.1.3. Количество пари в обръщение

Прилагащите този подход се съсредоточават върху съотношението между търсенето на пари и общата парична маса в дадена държава. Приема се, че колкото по-големи нива на сива икономика съществуват, толкова по-голямо ще е търсенето на пари в брой. Това е така, защото скритите трансакции се извършват чрез пари в брой, за да се избегне разкриване на източника и действителния собственик на парите. Вито Танци (Tanzi, 1983) е един от изследователите, използващ този метод за измерване на скритата икономика в САЩ.

Методиката, която Танци използва, може да се обобщи в две основни стъпки, според Неновски и Христов (2000, с. 26): първо се сравняват оценките за парите в обръщение, когато данъчното бреме е най-ниско и най-високо. Разликата, както уточняват авторите, се приема за апроксиматор на скритата икономика. В по-късни свои изследвания Танци (Tanzi, 1997) приема, че размерът на парите в брой, които се използват в една икономика, могат да послужат като показател за размера на прането на пари в дадена страна.

Недостатък на този подход, на който някои изследователи (Unger, 2007) обръщат внимание, е, че той не може да се прилага към страните от Евророната, тъй като не може да се разграничи търсенето на евро за всяка отделна страна. Други изследователи (Reuter and Truman, 2004) посочват като проблем на този подход, че той набляга само на данъчната тежест и не отчита други фактори, които не са функция на данъчната система, но пак могат да имат съществено влияние върху търсенето на пари. Освен това, той измерва само транзакциите, извършени с пари в брой, а при някои престъпления (като финансовите измами) се използват все по-често само електронни трансфери. Съмнения за достоверността на изчисленията буги и предпоставката, приета от прилагащите подхода, според която в годината с най-ниско данъчно облагане скритата икономика е минимална и дори равна на нула.

2.1.4. Динамичен многомерен анализ на взаимовръзките между множество променливи

Метод, който успешно се прилага за оценка на сивата икономика и който може да бъде използван и за оценяване мащаба на прането на пари, е многомерен анализ на взаимовръзките между множество променливи (MIMIC). Особено ценна се оказва неговата разновидност, използвана за анализ на дългосрочната динамика на изследвана-

та променлива (DYMIMIC). Тук се използват два набора от наблюдаеми променливи, които се свързват като заместващи на ненаблюдаеми (латентни, скрити) променливи. Приема се, че ненаблюдаемата променлива се повлиява от определени фактори (причини), самата тя влияе върху други променливи (индикатори), които могат да бъдат наблюдавани. За целта се конструират иконометрични модели, съставени от наблюдаеми променливи. По този начин може да се правят косвени оценки на латентната променлива, в случая изпирането на пари.

Фридрих Шнайдер (Schneider, 2006) използва този метод за достигане на оценка на сивата икономика в 145 страни, а след това го прилага и за измерване изпирането на пари (Schneider, 2010). Сивата икономика и прането на пари се приемат като латентна променлива, която може да бъде повлияна от множество причини и индикатори. Такива променливи, според изследователя, са процентът на пряко и непряко данъчно облагане (включително социално осигуряване), тежестта на регулацията (държавните регулаторни мерки), равнището на безработица и БВП на глава от населението.

Проблем с този подход е това, че изборът на променливи е по-скоро произволен и не се подкрепя теоретично. Изследователят решава кои индикатори ще се използват, за да се оформи един кръг от причини и индикатори за изпиране на пари и не се знае дали те ще отговарят най-точно на равнището и динамиката на латентната променлива. Гоев и Бошнаков (2009) обръщат внимание, че и тук както при предишния подход, се придава прекалено голямо значение на данъчната тежест. Това не означава, че данъчно-осигурителната система няма значение за проявата на латентните променливи, а това, че съществуват и други фактори, които трябва да бъдат отчетени.

От друга страна, този подход може да

се приложи към всички страни по света. Голямо предимство се явява и фактът, че дава „възможност да се получат косвени оценки едновременно за обема и промените (динамиката) на нивото на ненаблюдаемата икономика с течение на времето“ (Гоев и Бошнаков, 2009, с. 51).

2.1.5. Двусекторен динамичен модел

Друг подход за получаване оценка на прането на пари е моделът, развит от Мишел Багела, Франческо Бусато и Амадео Аржентиеро (Bagella, Busato and Argentiero, 2009), който те прилагат за измерване мащаба на прането на пари в САЩ и 15 страни от ЕС. Моделът, който създават, се състои от законен и незаконен сектор, а основните агенти са фирмите и домакинствата. Фирмите произвеждат два вида стоки и услуги – законни и незаконни, а домакинствата също имат възможност да участват и в двата сектора. Така, те използват нелегалния сектор, за да извършват някои нерегламентирани дейности и да получат желаните стоки, а легалния, за да скрият печалбата от тях чрез изпирание на пари. Създава се един модел, в който прането на пари е въведено като средство за купуване на легални стоки в условия на ограничено парично предлагане. Това принуждава домакинствата да навлизат в нелегалния сектор. Авторите предлагат модел, чрез който според тях, мащаба на изпирането на пари може да се представи като дял от БВП.

Този подход, според някои изследователи (Ferwerda, 2012), дава добра основа за идентифициране поведението на перачите. Но от друга страна, моделът се фокусира върху променливи само от реалния сектор и не отчита други важни фактори като например лихвените проценти.

2.2. Микроикономически подходи

Микроикономическите подходи се фоку-

сират върху отделни типове престъпления и върху изчисления на приходите от всяко едно от тях. Обикновено тези изчисления не включват сивата икономика или дейностите, които не са деклариран с цел избягване на данъчно облагане. Тези измервания могат да бъдат определени и като преки.

2.2.1. Изследване на случаи

Възможност да се събере подробна информация за начина, по който перачите управляват парите, генерирани от престъпна дейност, е да се изследват полицейските разследвания и наложените присъди. Събраната по време на разследванията информация, може да разкрие колко пари генерира дадено престъпление, колко от тях се изпират, как се харчат и т.н. Разбира се информацията, която ще се получи, зависи много от посоката на разследването, от степента на навлизане в дълбочина в престъпната организация и от редица други фактори, независещи от изследователите, което е проблем. Друг проблем тук е това, че извадката, която се изследва, е изградена само от тези престъпници, които са разкрити и заловени. Както посочва и Юнгер (Unger, 2007), организациите, които не са разкрити, могат да бъдат по-големи и да имат по-големи печалби, отколкото престъпниците, които са заловени. Т.е. не се знае дали тази извадка е представителна за всички перачи в изследваната страна или не. Това може да доведе до изкривяване на картината, описваща размерите на проблема.

2.2.2. Използване на експертни мнения

Подход, който може да се използва за оценка мащаба на изпирането на пари, е употребата на експертни мнения сред хора, свързани по някакъв начин с проблема. Обикновено се питат полицаи, представители на службите за финансов контрол, бизнесмени и т.н. за тяхното мнение относно размера на парите, които се перат.

Проблемът тук е свързан с липса на представителност на данните и с това, че интервюираните експерти могат да дават мнение на базата на собствената си представа и пристрастия. Например изследователите отчитат, че изпирането на пари може да е надценено от тези власти, които са отговорни за борба с него. В същото време, проблемът може да се подценява от същите тези хора, ако те смятат, че изпълняват ефективно своята задача да противодействат на престъпността. Отклоненията могат да идват от възприятието, от интерпретацията, от неотговорилите и т.н.

2.2.3. Използване на доклади за съмнителни операции

Информация, която може да се използва за получаване оценка мащаба на изпирането на пари, е анализирането на съмнителни операции, докладвани на звената за финансово разузнаване. Според законодателството за превенция на изпирането на пари в повечето страни, широк кръг лица и институции (в България над 30 типа – банки, застрахователи, търговци на едро, нотариуси и др.) са задължени да подават информация както за операции над определен размер, така също и за действия на техни клиенти, които те определят за съмнителни за изпиране на пари. Проблем при този метод е, че се обхващат само случаите, за които задължените лица са докладвали, а една част от тях всяка година не се потвърждават при последващи проверки като свързани с изпиране на пари. Отделно от това, голяма част от реалните случаи на изпиране на пари може да не са докладвани като съмнителни от задължените лица и да не бъдат отчетени, ако се използва този метод. Използването на доклади за съмнителни операции по-скоро може да се използва за оценяване ангажираността на задължените лица за изпълнение на мерките за превенция на изпирането на пари,

отколкото за реална оценка на мащаба на изпирането на пари. Проблем при сравнителни изследвания е и това, че има разлики между отделните страни относно изискванията за докладване, ангажираността за подаване на сигнали от задължените лица и т.н.

2.2.4. Използване на заместваща променлива

Друг подход за оценка на прането на пари, е да се намери заместваща променлива, която да бъде използвана на мястото на променливата, която ни интересува. Като пример за приложението на този подход Юнгер (Unger, 2007, с. 35) посочва изследване на група холандски учени, които си поставят за задача да измерят общия брой нелегални емигранти чрез заместваща променлива. За тази цел те измерват количеството продаден хляб в районите, където е най-вероятно да живеят такива емигранти. Един човек консумира средно един хляб за определен период от време. Така, общото количество продаден хляб в тези райони е взето като заместител за броя на емигрантите, живеещи там. Проблемът, пред който се изправят изследователите, е, че някои етнически групи не могат да си позволят да си купуват хляб, не харесват хляба, който се продава, и си приготвят собствен или пък изобщо не консумират хляб, което изкривява резултатите. Въпреки това, става ясно, че продажбите на хляб в районите на Ротердам, избрани за изследването, са значително по-високи, отколкото регистрираното в тях население може да консумира изобщо. Като разликата е била използвана за оценка на броя на нелегалните емигранти.

За изпиране на пари, заместващи променливи могат да бъдат например търговията с наркотици или други форми на престъпност и печалбите от тях. Тоест, изчисляват се печалбите от дадена престъпна дейност и се приема, че част от тях ще трябва да бъдат изпрани. Така напри-

мер, на база брой наркозависими, средно-дневно потребление на един наркозависим и цена на една доза наркотик, би могло да се изчисли приблизителният оборот от продажбата на наркотици, част от който ще бъде изпран.

Проблемът със заместващите променливи при изчисляване мащаба на изпирането на пари е това, че печалбите от престъпност са само приблизителни оценки. Това означава, че и самата оценка на изпраните пари не може да претендира за пълна достоверност. В примера, който дадохме за изчисляване прането на пари на базата на наркозависими, проблем например може да бъде, че официалните данни се различават от реалните. Освен това, както Юнгер отбелязва, проблемът с всички заместващи променливи е, че не се знае колко близо е заместващата променлива до основната променлива, която тя се опитва да измери.

2.2.5. Моделът на Джон Уолкър

Джон Уолкър е един от малкото изследователи, осмелили се да измерват мащаба на изпирането на пари на глобално ниво. За целта той използва „гравитационен модел“ за изчисление. Той успешно се прилага за предвиждане на най-различни видове движение – като миграция; разпределение на купувачи между различните търговски центрове; пътуванията на туристите; движението на пациентите към отделните болници; за двустранните търговски отношения и т.н.

За да осъществи своето изследване, Уолкър е използвал информация, събрана чрез експертни интервюта на полицейски служители и други експерти в това проблемно поле, полицейска статистика, както и данни от Австралийската служба за финансово разузнаване (доклади за съмнителни операции и конфискувани средства). Основните теми за въпросите, които са били задавани на интервюираните експерти, са: какви са основните типове престъ-

пления и колко „големи“ са те; колко е печалбата, генерирана от тези престъпления; каква част от парите се перат; как и къде се перат парите; какво влияние оказва прането върху обществото и финансирането на тероризма? (Walker 2007, p. 49).

Моделът, който използва, е известен като „гравитационен модел“, тъй като много наподобява гравитационния закон на Нютон. Според този модел, търговците (в случая перачите) ще предпочитат да извършват бизнес между страни с привлекателни търговски възможности, включително културни и езикови сходства, а отдалечеността на гържите се счита за пречка. Както обобщават Юнгер и Уолкър (Unger and Walker, 2013, с. 161): „гравитационният модел показва, че мащабът на търговията от място А към място В зависи от населението в А, „атрактивността“ на В за хората от А и от разстоянието между двете места“. Тоест, въвведат се два индекса – индекс за атрактивност и индекс за дистанция.

Моделът на Уолкър първо, разглежда мръсните пари за отделната страна, а след това изследва потоците мръсни пари от една гържава към друга. Важен момент, на който Юнгер ни обръща внимание, е, че в този модел, щом парите са прехвърлени гори веднъж, те са вече изпрани. Тоест, изчислява се само тази първа фаза, включваща пласирането на капиталите. Мръсните пари могат да бъдат прехвърляни по многобройни начини и да преминават през поредица транзакции, за да бъде скрит престъпният им произход. Но този модел не изчислява всяка от тези транзакции или движение на капитал, а само първата фаза от процеса по изпиране.

Тук ще представим обобщението, което Бригите Юнгер (Unger, 2007, с. 42-47) прави относно модела на Уолкър. И двамата изследователи работят по проблема за получаване на достоверна оценка на мащаба на изпирането на пари и в последващи съв-

Икономика и право

местни публикации продължават да развиват модела.

Стъпка 1: Мръсни пари – печалби от престъпност

Печалбите от престъпност се приемат като заместваща променлива за изпирание на пари. Според изследователя, ако данните за нивата на престъпност са налични и те могат да бъдат умножени по средните продажни цени за дадения вид престъпна стока или услуга, тогава е възможно да се изчислят и печалбите от престъпността. Пример може да се даде с продажбата на наркотици, при което могат да бъдат изчислени приблизителни количества продаден наркотик и съответно цени за килограм.

Количество престъпност \times средна цена на незаконната стока = печалба от престъпност

Стъпка 2: Мръсни пари, генерирани във вътрешния пазар

Тъй като не всички видове престъпления генерират еднакви количества пари, става необходимо за всеки вид престъпление да се изчисли процентът от печалбите, които ще бъдат изпирани. Това може да стане чрез изчисления и изследвания на отделни случаи във всяка отделна страна.

Печалби от престъпление \times процент „мръсни пари“, които ще бъдат изпирани = изпирани пари

Брой престъпления \times изпирани пари за установените престъпления = общ обем изпирани пари за дадена страна

Стъпка 3: Изпирание на пари на глобално ниво

Сметките по първа и втора стъпка могат да се правят за всяка една страна в света и след това сумите да се съберат, за да се изчисли обемът изпирани пари на глобално ниво.

Сумиране на изпирани „мръсни пари“ от всяка една страна

Стъпка 4: Изпирани пари, влизащи в страната от чужбина – индекс на атрактивност

Създаденият от Уолкър индекс за атрактивност е четвъртата стъпка от модела на автора. Освен него, както посочихме, изследователят въвежда и индекс за дистанция, тъй като привлекателността на страната за изпирание на пари и относителната отдалеченост от трети страни влияе върху процента мръсни пари, които ще бъдат изпирани в нея.

Индекс за атрактивност = GNP на глава от населението \times (3BS + GA + SWIFT – 3CF – CR + 15)

Съкращенията във формулата са както следва:

GNP е брутен национален продукт;
BS – силата на банковата тайна;
GA – отношение на държавното управление към изпирането на пари (степен на толерантност);
SWIFT показва членството в Общество за межубанкова финансова телекомуникация;
CF представлява нивата на конфликт, а
CR – нивото на корупция.

Константата 15 гарантира, че всички резултати за атрактивност са позитивни. По-висок резултат е израз на голяма атрактивност на съответната държава за изпирание на пари.

Стъпка 5: Индекс за дистанция

Според този модел взаимодействието на обществата намалява в зависимост от квадрата на разстоянието между тях.

Повдигнатото на квадрат разстояние между страна А и страна В
Приложено към всички двойки страни

Стъпка 6: Процент мръсни пари, влизащ в страната

Следващата стъпка предвижда разделяне на индекса на атрактивност на страна А на повдигнатото на квадрат разстояние между страна В и страна А. По този начин се изчислява процентът мръсни пари, който влиза от страна В в страна А (F_{Ba+Mb}).

$$\begin{aligned} \text{Част от мръсните пари, влизащи от страна В в страна А} &= \text{атрактивност на страна А} / (\text{разстоянието между В и А})^2 \\ F_{Ba+Mb} &= \text{Атрактивност на страна А} \div \text{дистанцията между В и А}^2, \text{ където} \\ F_{Ba+Mb} &= (\text{GNP/зл. от населението})_A \times (\text{ЗБСа} + \text{ГАа} + \text{SWIFTa} - \text{ЗCFa} - \text{CRa} + 15) \div \text{дистанцията}^2 \end{aligned}$$

Стъпка 7: Общо количество изпрани пари в дадена страна

За да се получи общото количество пари, изпрани в страна А, е необходимо да бъдат изчислени потоците мръсни пари, влизащи в страна А, и към тях да се добавят мръсните пари, генерирани в самата страна.

$$\text{Парите, които се изпират в А} + \text{мръсните пари, влизащи от чужбина към А} = \text{общо количество изпрани пари в страна А}$$

Следвайки тези седем стъпки, Уолкър изчислява, че 50 милиарда долара са изпрани в Холандия, 48 милиарда долара в Австрия и между 5 и 10 милиарда долара в Австралия, а общо в целия свят сумата според изследователя достига 2,85 трилиона щатски долара. Моделът на Уолкър търпи критики за това, че той не стъпва върху никаква теоретична основа, и цифрите, до които достига, са твърде завишени. Въпреки това, Юнгер отбелязва, че това е първата конкретна оценка на размера на изпраните мръсни пари на глобално ниво и въпреки нуждата от някои подобрения, усилията на Уолкър заслужават сериозно внимание. Самата изследователка признава, че използва и ще продължава да използва този модел в своята работа, както и това, че ще се стреми да усъвършенства някои от слаби-

те места, които тя вижда в методологията.

2.2.6. Модификации на модела на Уолкър

Прилагането на „гравитационния модел“ за оценка мащаба на изпирането на пари набира популярност сред изследователите, занимаващи се с проблема. Някои международни организации също отчитат неговите възможности и го използват в свои доклади, като например организацията на обединените нации (UNODC, 2005).

Десетилетие след като Уолкър прилага формулата си, Юнгер, съвместно с екип учени (Unger et al., 2006) предлага подобрен вариант, базиран на данни за Холандия. Според авторката, сумата от 50 милиарда долара, посочени в оригиналния модел на Уолкър като изпрани в Холандия, е твърде висока. Изследователите поставят акцент върху индекса за атрактивност. Юнгер добавя две променливи към формулата за атрактивност. Това са променлива, отчитаща членството на страната в Егмонт груп² и такава, която отчита броя на финансовите депозити. Първата променлива е свързана с прилагането на мерки за противодействие на изпирането на пари, а втората изразява разбирането на авторите, че по-големите финансови центрове са по-привлекателни за перачите на пари, тъй като в тях се движат големи количества капитали и става по-лесно укриването на мръсните пари сред тях.

Индексът за дистанция също е модифициран, като в модела се включват променливи не само за физическа дистанция (в километри), но и за „културна дистанция“. Уолкър също се съгласява с Юнгер (Walker and Unger, 2013), че предишни търговски

² Егмонт Груп е организация, която се състои от над 100 служби за финансово разузнаване от целия свят. Основната цел на този съюз е да осигури форум за повишаване взаимодействието на службите за финансово разузнаване по света и да подобри обмена на информация между тях.

връзки, културни, езикови или етнически сходства, се явяват по-благоприятни условия за избора за прехвърляне на средства от една страна към друга.

Други промени, които Юнгер прави, е, че дистанцията между страните в индекса за атрактивност не е повдигната на квадрат, заменя се БНП с БВП и вместо 15, се добавя 10. В резултат на това се получава следната формула:

$$F_{b,a} / \sum_b F_{b,a} = ((GDP_a / \text{население на } a \times \text{атрактивност на } a) / (\text{Културна дистанция})_{b,a})$$

$$\text{Атрактивност на } A = 3BS_a + GA_a + \text{Swift } a - 3CF_a - CR_a + FD_a - EG + 10$$

$$\text{Културна дистанция} = \text{Език} + 3\text{Търговски връзки} + 3\text{Колониални връзки} + \text{Физическа дистанция}$$

Във формулата:

GDP е брутен вътрешен продукт;
 BS – силата на банковата тайна;
 GA – отношение на гържавното управление към прането на пари;
 SWIFT показва членството в Обществото за междубанкова финансова телекомуникация;
 CF представлява нивата на конфликт;
 CR – нивото на корупция;
 FD – финансови депозити; a
 EG е участие в Егмонт груп.

Константата 10 гарантира, че всички резултати за атрактивност са позитивни.

Адаптирайки модела на Уолкър, Юнгер изчислява делът на парите, които влизат от една страна в друга. Така изследователите (Unger and Walker, 2013) се съсредоточават върху Холандия и чрез описания модел изчисляват, че през 2005 г. в Холандия са влезли около 14,5 милиарда евро мръсни пари основно от САЩ, Русия, Италия, Германия, Великобритания и Франция. Още 4 милиарда евро са били изпраните пари, получени от престъпления, извършени в сама-

та страна. Всичко това прави около 5 % от БВП на Холандия.

Модифицираният модел на Уолкър може да бъде използван и за получаване на обобщена оценка за заплахата, която представлява изпирването на пари за отделните гържави (Unger and Ferwerda, 2014). Според изследователите степента на заплахата зависи именно от индикаторите, включени в индекса на атрактивност – разстояние между страните, език, търговски връзки.

Прилагайки модела на Уолкър, някои изследователи (Ferwerda, 2012) констатират, че корупцията е важен индикатор, който има място в оценката на феномена, но пък членството в Обществото за междубанкова финансова телекомуникация се оказва не толкова значимо и би могло в бъдещи изчисления да отпадне или да бъде заменен с друг по-важен индикатор.

Друг пример за приложението на гравитационния модел е на екип от изследователи (Brien, Danh, Estrada, Ibáñez, Risch and Tee, 2011), които имат за задача да оценят какъв е мащабът на изпирването на пари от организирана престъпност в САЩ и Мексико и как се придвижват паричните потоци между тези две страни. След прилагане на гравитационния модел стигат до заключението, че в САЩ се изпират годишно 182 милиарда долара, а в Мексико 14,5 милиарда, като между двете страни всяка година се прехвърлят около 10 милиарда долара. Изследователите се съсредоточават върху седем категории престъпна дейност, генериращи големи суми пари: наркотрафик, измами, принудителен труд, проституция, контрабанда на хора, трафик на оръжия и фалшификации. Те твърдят, че изпирването на пари е негативно свързано с размера на сивата икономика. Това означава, че колкото по-голям е обемът на сивата икономика, толкова по-малък процент от мръсните пари ще се перат. Изчисленията на експертите показват, че в САЩ повече от 90 % от престъпно придобитите пари подлежат на изпир-

не, докато в Мексико само една трета от мръсните пари биват изпирани. Това според авторите потвърждава тяхната хипотеза, че колкото по-голяма по мащаб сива икономика има в дадена страна, толкова по-малка е нуждата от изпирание на парите.

В своето изследване, авторите откриват два проблема с модела на Уолкър, които се опитват да преодолееят в работата си. В първоначалния модел на Уолкър не се отчитат местната криминогенна среда и местните макро и микроикономически стимули за изпирание на пари. Втори недостатък според изследователите е това, че в модела на Уолкър се включват твърде много престъпни дейности, а не се набляга върху престъпните организации. Въпреки тези недостатъци, моделът на Уолкър може да се приеме като релевантна отправна точка за бъдещо подобрене на измерванията на изпирането на пари.

Заклучение

Независимо какви предимства или недостатъци има всеки един от представените подходи, трябва да се отчете фактът, че усилията на изследователите да достигнат до конкретна оценка на мащаба на изпирането на пари помагат да бъде създадена една по-ясна представа за самия феномен. За всеки метод може да се посочи, че пропуска дадени елементи, за сметка на акцентирание върху други. В определени случаи, както Роутер и Труман (Reuter and Truman, 2004) посочват, е най-добре да се взаимстват различни части от отделните методи. Моделът на Уолкър засега е най-използваният метод за оценяване мащаба на прането на пари по света. Разбира се, той все още се нуждае от усъвършенстване и прецизиране, което може да стане в прилагането му на практика.

Сериозно предизвикателство, пред което са изправени българските изследователи, е адаптирането и прилагането на даден подход и получаването на оценка за мащаба

на изпирането на пари в България, към което могат да се насочат бъдещи изследвания.

Независимо кой метод се използва, обаче, винаги трябва да се има предвид сложността и скритостта на изследвания феномен. И въпреки че повечето от прилаганите методи търпят критики, изчисленията са полезни, защото показват, че феноменът изпирание на пари е в размер, налагащ сериозно внимание спрямо него. Именно поради това усилията за по-точно оценяване мащаба на изпирането на мръсни пари не бива да спират.

Цитирани източници:

Гоев, В. и В. Бошнаков, 2009. Скритата икономика в България: статистически оценки и сравнения за периода 2002-2007 г. София: Университетско издателство „Стопанство“.

(Goev, V. i V. Boshnakov, 2009. Skritata iкономика v Bulgaria: statisticheski ocenki i sravnenia za perioda 2002-2007. Sofia: Universitetsko izdatelstvo "Stopanstvo").

Неновски, Н. и К. Христов, 2000. Изследване парите в обръщение след въвеждането на паричния съвет в България (транзакционно търсене, натрупване, скрита икономика). Дискусионни материали № 13. София: БНБ.

(Nenovki, N. i K. Hristov, 2000. Izsledvane parite v obrastenie sled vavezhdaneto na parichnia savet v Bulgaria (transakcionno tarsene, natrupvane, skrita iekonomika). Diskusionni materiali № 13. Sofia: BNB).

Център за изследване на демокрацията, 2004. Скритата икономика в България. София: ЦИД.

(Centar za izsledvane na demokratiata, 2004. Skritata iekonomika v Bulgaria. Sofia: CID).

Център за изследване на демокрацията, 2011. Динамика на скритата икономика в България по време на криза. София: ЦИД.

(Centar za izsledvane na demokratiata, 2011. Dinamika na skritata iekonomika v Bulgaria po vreme na kriza. Sofia: CID).

Ченгелова, Е., 2012. Методологически подходи за изследване на образа на икономи-

- ката в сянка. *Социологически проблеми*, кн.1/2, с. 408-429.
- (Chengelova, E., 2012. Metodologicheski podhodi za izsledvane na obraza na iekonomikata v sianka. *Sociologicheski problemi*, кн.1/2, с. 408-429).
- Ченгелова, Е., 2013. Холстичен подход за изследване на икономиката в сянка. *Народностопански архив*, кн. 1, с. 71-89.
- (Chengelova, E., 2013. Holistichen podhod za izsledvane na iekonomikata v sianka. *Narodnostopanski arhiv*, кн. 1, с. 71-89).
- Bagella, M., F. Busato, and A. Argentiero, 2009. Money Laundering in a Micro-founded Dynamic Model: Simulations for the US and the EU-15 Economies, *Review of Law and Economics*, Vol. 5, pp. 879-902.
- Baker, R., 2005. *Capitalism Achilles Heel : Dirty Money and How to Renew the Free-Market System*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Brien, N., K. Danh, , M. F. Estrada, J. M. Ibáñez, M. Risch and M. Tee, 2011. A Bilateral Study on Money Laundering in the United States and Mexico. New York: Columbia School of International and Public Affairs
- Ferwerda, J., 2012. *The Multidisciplinary Economics of Money Laundering*. Ridderkerk: Ridderprint.
- Reuter, P., 2012. Introduction and Overview: The Dynamics of Illicit Flows. In: Reuter, P. (ed.). *Draining Development? Controlling Flows of Illicit Funds from Developing Countries*. Washington D.C.: World Bank, 1-18.
- Reuter, P. And V. Greenfield, 2001. Measuring Global Drug Markets: How Good are the Numbers and Why Should We Care About Them? *World Economics*, vol 2(4), pp. 159-173.
- Reuter, P. and E. Truman, 2004. *Chasing Dirty Money: The Fight Against Money Laundering*. Washington D.C.: Institute for International Economics.
- Schneider, F., 2006. Shadow Economies of 145 Countries All Over the World: What do We Really Know? Paper Presented in "Hidden in Plain Sight: Micro-economic Measurements of the Informal Economy: Challenges and Opportunities", September 4-5, 2006, London, UK.
- Schneider, F., 2010. Turnover of Organized Crime and Money Laundering: Some Preliminary Empirical Findings. *Public Choice*, 144, pp. 473-486.
- Tanzi, V., 1983. The Underground Economy in the United States: Annual Estimates, 1930-1980, *IMF Staff Papers*, vol. 30, no. 2, pp. 283-305.
- Tanzi, V., 1997. Macroeconomic Implications of Money Laundering. In: Savona, E. (ed.), *Responding to Money Laundering: International Perspectives*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers, 91-106.
- Unger, B., M. Siegel, J. Ferwerda, W. Kruijf, E. Busuioic, and K. Wokke, 2006. *The Amounts and the Effects of Money Laundering*. Nederland: Utrecht School of Economics.
- Unger, B., 2007. *The Scale and Impacts of Money Laundering*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Unger, B. and J. Walker, 2013. Measuring Global Money Laundering: the "Walker Gravity Model". In: Unger, B. and Linde, D. *Research Handbook on Money Laundering*. UK: Edward Elgar, 159-171.
- Unger, B. and J. Ferwerda, , 2014. Threat of Money Laundering. In: Unger, B., J. Ferwerda, M. Broek, I. Deleanu. *The Economic and Legal Effectiveness of the European Union`s Anti-Money Laundering Policy*. UK: Edward Elgar, 9-19.
- United Nations Office on Drugs and Crime, 2005. *World Drug Report*. Vol 1. Undoc.org. Available at: http://www.unodc.org/pdf/WDR_2005/volume_1_web.pdf (Accessed 30.09.2014).
- United Nations Office on Drugs and Crime, 2011. *Estimating Illicit Financial Flows Resulting from Drug Trafficking and Other Transnational Organized Crimes*. Undoc.org. Available at: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Illicit_financial_flows_2011_web.pdf (Accessed 30.09.2014).
- Walker, J., 1995. *Estimates of the Extent of Money Laundering in and through Australia*. Report prepared for the Australian Transaction Reports and Analysis Centre.
- Zdanowicz, J., 2009. Trade-Based Money Laundering and Terrorist Financing, *Review of Law and Economics*, vol. 5, pp. 855-878.